

Posudok diela Kataríny Bednárovej pre inauguračné konanie

Katarína Bednárová (nar. 3. 9. 1954) v Bratislave je významná prekladateľka umeleckej literatúry z francúzštiny a spočiatku aj z ruštiny. Popri prekladateľskej činnosti sa postupne venovala editorskej činnosti, písala doslovy k prekladom, početné recenzie, literárne kritiky, samostatné štúdie, ktoré prerástli do kapitol v odborných knihách a učebniciach až po vlastné knihy, v ktorých zúročila svoju prekladateľskú, vedecko-výskumnú a pedagogickú prax. Popri pedagogickej činnosti na Katedre romanistiky FF UK sa venuje výskumu dejín francúzskej literatúry 20. storočia a problematike dejín a teórie umeleckého prekladu. Slovenskú kultúru reprezentovala úspešne v r. 1996-99 a 2002-2005 ako lektorka slovenského jazyka a literatúry na Univerzite M. Blocha v Štrasburgu. Od roku 2005 pracuje na Katedre romanistiky FF UK, kde získala r. 2006 hodnosť docentky. Doc. Katarína Bednárová je nielen výraznou osobnosťou slovenskej romanistiky, ale v posledných rokoch aj najvýznamnejšou autorkou našich dejín prekladu, ktoré na Slovensku dlhodobo absentovali. Vystúpila na mnohých domácich a zahraničných konferenciách, jej knihy a štúdie boli citované doma i v zahraničí v potrebnom počte.

Vyučuje nosné disciplíny na odbore romanistika – Dejiny francúzskej literatúry, Teóriu a Dejiny prekladu a Teóriu literatúry. Jej pedagogická činnosť je podložená mimoriadnym vedeckým nasadením, o čom svedčí tiež jej rozsiahla publikačná činnosť a pôsobenie v Ústave svetovej literatúry SAV. U Bednárovej nejde len o vedu pre vedu, ale o výsledky nadobudnuté vlastnou prekladateľskou, editorskou a literárnokritickou praxou.

V rozsiahlom úvode k Slovníku prekladateľov umeleckej literatúry A-K, ed. O. Kovačičová – M. Kusá, Kalligram – SAV 2015 publikuje K. Bednárová stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku. Prináša v ňom množstvo nových údajov a zistení, o ktoré sa bude môcť oprieť budúci výskum nás. Zachytila v ňom sociológiu nášho kultúrneho života v súvislosti s prekladom v rozmanitejšej podobe, než sme ju mali spracovanú doteraz, i vďaka širšiemu materiállovému výskumu, ku ktorému prispeli pracovníci Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislave. Šírka záberu je úctyhodná a doteraz na Slovensku nevídaná. Všíma si rovnomerne preklad zo všetkých literatúr, nielen susedných či najvýznamnejších. Tejto štúdií predchádzalo zostavenie zborníkov K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II, III a samostatná vedecká monografia Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku 1: od sakrálneho k profánnemu (2013), ktorou autorka zaplnila medzeru vo výskume našich dejín prekladu od najstarších čias, venovala sa v nej najmä prekladom sakrálnych textov po obdobie svetských prekladov. Niektoré jej rozborov sú objavné a inšpirujúce (Kamandulská biblia a i.)

V štúdií Kontexty slovenského umeleckého prekladu 20. storočia In: Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia A-K, zostavili O. Kovačičová a M. Kusá (Bratislava, Veda, vyd. SAV 2015) si všima historické determinanty slovenského prekladového priestoru, ktorého špecifikou bola v 19. storočí koexistencia katolicizmu a protestantizmu, a tá viedla „k názorovému rozštiepeniu“ pri uzákonení spisovnej slovenčiny a aj z tohto dôvodu „nieslo slovenské prekladanie pečať fragmentárnosti, diskontinuitnosti a z hľadiska prevládajúceho konzervativizmu bolo po dlhé stáročia zahľadené do minulosti“ (s. 16). „V otázke jazyka sa zjednotilo až v druhej polovici 19. storočia. Kým sa však jazyková situácia definitívne stabilizovala a zmodernizovala, od kodifikácie spisovnej slovenčiny prešlo v podstate viac ako sto rokov.“ (s.16)

Pri vymedzení základných periodizačných medzníkov v dejinách prekladu sa pridriava základných spoločenských zmien: 1918-1938, 1945-1948, 1949-1956, 1956-1963, 1963-1969, 1971-1980, 1980-1989, po roku 1989. Tieto medzníky sú skôr spoločenské, než literárne, pri analýze prekladu jednotlivých umeleckých žánrov ich možno špecifikovať a nuansovať. Cenné sú zistenia K. Bednárovej o vývine jazyka prekladu v súvislosti s vývinom modernej slovenčiny a prínosom výrazných prekladateľských osobností a inštitúcií k jej rozvoju. Rozsah problematiky a riešených problémov v oblasti dejín slovenského prekladu u nás nemá obdobu, autorka mohla nadviazať len na čiastkové štúdie (A. Popovič, V. Turčány) a na čiastkové kapitoly v Šmatlákových Dejinnách slovenskej literatúry. Široký záber problematiky K. Bednárovej predstavujú aj jej viaceré štúdie a rozsiahla prekladateľská a editorská činnosť.

V štúdií Ján Koška a jeho alternatívna interpretatívna koncepcia literárneho prekladu (teória "chyby") = Ján Koška and his alternative interpretative conceptualization of literary translation (the theory of "error") In: Myslenie o preklade na Slovensku. - Bratislava : Kalligram – SAV 2014, si všima originálnu, aj keď neucelenú teóriu J. Košku, v ktorej autor polemizuje s komunikatívnou teóriou prekladu a zdôrazňuje pól svojho, nie cudzieho. Podčiarkuje osobitosť literárneho prekladu, pričom odmieta izoláciu vedca vo svojej disciplíne. Zdôrazňuje prekladateľovu tvorivosť, odmieta predstavu ideálneho prekladu, jeho definitívnosť. Za rozhodujúcu pokladá prekladateľovu osobitnú interpretáciu. Sprofanovaný termín posun nahrádza J. Koška termínom chyba. Preklad pokladá rovnako ako originál za samostatné umelecké dielo. Básnický preklad je mu v duchu konkretistickej teórie metaforou originálu a žiada v ňom aktualizáciu, má v ňom rezonovať recepčná situácia doby, v ktorej preklad vznikol.

Preklad ako kritika = Traduction comme critique In: Má translatológia dnes ešte čo ponúknuť? 1 : reciprocita a tenzie v translatologickom výskume. - Banská Bystrica : Belianum, 2014.

K. Bednárová v štúdiu Preklad ako kritika si v duchu hermeneutickej tradície, vhodnej na výskum umeleckých textov, všimla individuálny výkon prekladateľa, založený na vlastnej interpretácii, ktorá rozvíja aj všeobecnú teóriu prekladu. Je novým čítaním textu a novým porozumením textu na súčasnej úrovni literárnovedného poznania. V duchu montaignovskej a kantovskej tradície myslenia nás zoznamuje s francúzskym translatológom A. Bermanom (1942-1991), ktorý chápe preklad na osi preklad – komentár – kritika, prinášajúci poznanie autora a textu, jeho dvoch podstát, dvoch jazykov a dvoch spisovateľov. V duchu francúzskej a felixovskej tradície obhajuje Bednárová kritické myslenie a humanistickú tradíciu uvažovania. Preklad je v takomto ponímaní nezavŕšený, opakovateľný proces, v ktorom sa súčasný text prekrýva s predchádzajúcimi prekladovými variantmi. Príspevok je obhajobou subjektívnych daností prekladateľa, jeho tvorivosti a kritického myslenia proti teórii skoposu a funkcionalizmu, zdôrazňujúcemu priamočiary zisk.

V r. 1983-84 absolvovala Bednárová postgraduálne štúdium editorstva na FF UK, v r. 1977-86 pôsobila ako redaktorka vo vydavateľstve Veda.

Osobitné miesto v kontexte jej tvorby má kniha rozhovorov s otcom: Bednár, Alfonz - Bednárová, Katarína: Z rozhovorov alebo Edele a iné veci tohto sveta. - 1. vyd. - Bratislava : Causa, 1994. - 376 s.

Ako sa dozvedáme zo Slovníka prekladateľov umeleckej literatúry K. Bednárová r. 1992 založila a do r. 2003 viedla vydavateľstvo Causa editio, v ktorom vychádzala pôvodná a prekladová tvorba i literárnovedné texty, prvým titulom bol román jej otca Alfonza Bednára Role, pre ktorý nemohol nájsť kvôli rozsahu dlhší čas vydavateľa.

Nie je preto náhodné, že v zborníku k storočnici Jozefa Felixa Jozef Felix (1913-1977) a cesta k modernej slovenskej romanistike, vyd. Veda SAV 2013, Ed. Jana Truhlářová, uverejnila štúdiu Jozef Felix a editorská prax (s.178-201). Zdôrazňuje v nej Felixovu organizátorskú činnosť v oblasti kultúrneho, vydavateľského a prekladateľského života na Slovensku.

Konštatuje Felixovo hlboké poznanie dejín, kultúry, jazyka a literatúry vlastnej a svetovej, predovšetkým románskej. Jeho usmerňovanie vydavateľskej činnosti charakterizuje ako koncepčné, v ktorom historická podmienenosť určuje víziu budúcnosti. Ako vydavateľský pracovník hlavne v päťdesiatych a sedemdesiatych rokoch sa vyjadroval k otázkam jazykovej kultúry a k stavu slovenského jazyka. Vypracoval textologické zásady, ktoré sa uplatňovali v edičnej činnosti pri vydávaní klasikov i modernej literatúry. V osobnosti textológa sa mal

spájať literárny kritik, historik a jazykovedec, usiloval sa o zachovanie autenticity umeleckého textu, zachovanie zrozumiteľnosti a štýlovej plynulosti. Tieto zásady uplatňoval od medzivojnového obdobia, hlavne ako editor SPKK a dramaturg SND. Presadzoval vnútoliterárny preklad (J. Hollého) kvôli zrozumiteľnosti širokému publiku, preklad z češtiny do slovenčiny i úpravu prekladov pre mládež (sám vydal upraveného Dona Quijota pre mládež). Vystupoval voči ideologickej manipulácii pri vydávaní pôvodnej i prekladovej literatúry.

Dôležité pre vyučovanie prekladateľských disciplín sú Bednárovej učebnice a skriptá venované prekladu:

Histoire de la traduction littéraire en Slovaquie = [Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku] [elektronický zdroj]. - 1. vyd. - Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 2015. - 198 s. [CD-ROM],

Rukoväť dejín prekladu na Slovensku 1. (18. a 19. storočie) [elektronický zdroj]. - 1. vyd. - Bratislava : Univerzita Komenského, 2015. - 74 s. [6,23 AH] [CD-ROM]

a Rukoväť dejín prekladu na Slovensku 2. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí) [elektronický zdroj]. - 1. vyd. - Bratislava : Univerzita Komenského, 2015. - 66 s. [5,7 AH] [CD-ROM]

Zo štúdií, v ktorých sa Bednárová zaoberala prekladom z francúzskej literatúry do slovenčiny treba spomenúť ďalšie: Prekladová séria románu A. Francea Ostrov tučniakov In: K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku 1. - Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1993.

Miesto a funkcia prekladu v kultúre národa : metodologické poznámky k dejinám prekladu In: K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku 2. - Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1994.

Teória prekladovej série In: Chiméra prekladania. - Bratislava : Veda, 1999.

Louis-Ferdinand Céline - originál/preklad : úvahy o jazyku v čase a priestore In: Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade. - Prešov : PU, 2007.

[Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade : medzinárodná vedecká konferencia. Prešov, 15.-17.1.2007]

Osobitnú kapitolu v tvorivej činnosti Kataríny Bednárovej predstavujú diela, venované výskumu dejín francúzskej literatúry 20. storočia (Francúzska literatúra druhej polovice dvadsiateho storočia In: Dejiny francúzskej literatúry. Bratislava : Causa, 1995), ktoré dlhodobo slúžia ako základná informácia o francúzskej literatúre po roku 1945 u nás).

K. Bednárová má za sebou množstvo vlastných prekladov.

Za preklad diel Samuela Becketa získala prámiu Literárneho fondu (2002, 2004). Rovnako i za preklad náročného textu M. Tourniera Kráľ tmy (1997).

Zo ženských autoriek sú z jej pera preložené Annie Ernauxová, Christiane Rochefortovej: Deti nášho storočia (1990, Literárna tvorba Sylvie Germainovej, Delbéová: Osud jednej ženy (1988), Anne, Tiberghienová, Anne-Sophie -, Barillé, Elisabeth, texty výrazne ovplyvnili tvorbu slovenských ženských autoriek sústredených okolo časopisu Aspekt.

Z prekladov K. Bednárovej vyniká, ako uvádza aj Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry, najmä jej preklad románu L. F. Céline Cesta do hlbín noci (2009), „jeden z najnáročnejších prozaických textov francúzskej literatúry 20. storočia, ktorý preniesla do slovenčiny adekvátne zvolenou proporčnosťou rôznych výrazových a štylistických rovín (slang, argot, hovorový a hovorený jazyk, poetickosť výrazových prostriedkov)“.

K. Bednárová sa podľa Slovníka orientuje „na náročné autorské poetiky prozaikov 20. storočia (B. Vian, L. F. Céline, M. Tournier, S. Beckett)“, „funkčne využíva viaceré štylistické vrstvy jazyka a tvorivo transponuje špecifické postupy absurdného prehovoru“. Viaceré preklady obsahujú jej „fundované doslovy“, publikovala množstvo prekladov časopisecky, hlavne v Revue svetovej literatúry, pričom zostavila aj samostatné čísla tohto časopisu venované súčasnej francúzskej literatúre. Je jej zasvätenou znalkyňou a propagátorkou.

Katarína Bednárová vystupuje aj z tohto čiastkového pohľadu ako komplexná kultúrna osobnosť, významná prekladateľka, editorka, vysokoškolská pedagogička, literárna vedkyňa, historička a kritička prekladu, znalkyňa a propagátorka modernej francúzskej literatúry na Slovensku. Treba pripomenúť, že ako žena a matka zvládla svoje odborné profilovanie na vysokej profesijnej úrovni. Rozsah a kvalita jej vedeckých a pedagogických prác zodpovedá požiadavkám kladeným na vysokoškolského profesora, spĺňa všetky scientometrické kritériá, preto navrhujeme doc. PhDr. Kataríne Bednárovej, CSc. udeliť po úspešnom inauguračnom pokračovaní titul profesor v odbore 2. 1. 35 prekladateľstvo a tlmočníctvo.

15. decembra 2015

Prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.

FF PU Prešov